

Forskning i køn og sport

Et historisk perspektiv

Af Susan Bandy

Gender, n. a. grammatical term only. To talk of persons or creatures of the masculine or feminine gender, meaning of the male or female sex, is either a jocularity (permissible or not according to context) or a blunder.¹

H.W. Fowler,
Dictionary of Modern English Usage

Indledning²

I 1978 introducerede den canadiske sportsociolog Ann Hall begrebet 'køn' i sportsforskningen³ i monografien *Sport and Gender: A Feminist Perspective on the Sociology of Sport*. Her gjorde hun rede for den sociologiske forskning og litteratur om kvinders sportserfaringer og fremsatte en feministisk kritik af dette materiale. Halls brug af ordet 'køn' var efter min bedste overbevisning uden fortilfælde i sportsforskningen, og retrospektivt virker hendes tidlige arbejde kritisk over for sportsforskningens udvikling. Hun bragte begrebet 'køn' ind i diskursen og krævede et feministisk perspektiv, som kom til at ændre forskningen i sport betydeligt. Med Hall og andre, der begyndte at anvende begrebet 'køn' i stedet for 'sex', begyndte forskningens fokus at forskyde sig fra den kvindelige sportsudøver hen mod begrebet 'køn' og senere til en kritik af sport og den fysiske kultur, hvilket jeg også har anført andetsteds.⁴ Som jeg vil vise i denne artikel,

blev begrebet 'køn' yderligere udvidet fra at være en bestemt kategori til at blive redefineret som en dynamisk relationel proces, hvilket førte til introduktion af nye retninger, teorier og paradigmer inden for sportsforskningen. Desuden ansporede kønsbegrebet sammen med begreber som race, social klasse og etnicitet såvel som en orientering mod postmodernisme og dekonstruktion (og introduktionen af teorier om hegemoni og magt) yderligere undersøgelser af emner som globalisering, postkolonialisme, rum og medier. Dette flyttede udviklingen i sportsforskningen fra et disciplinært til et tværfagligt, interdisciplinært fokus. I den seneste tid synes sportsforskerne at betragte køn som et interrelationelt begreb, idet det bliver anvendt på linje med begreber og emner som magt, repræsentation, narrativitet og sprog i et nyt transdisciplinært og transnationalt fokus.⁵

Artiklens fokus er hovedsageligt på forskning i Nordamerika og Storbritannien. Ikke kun fordi jeg er mest hjemme i denne forskning, men også fordi denne forskning er størst i omfang og tilbyder de mest varierede eksempler og fortolkninger af emnet og den grundigste uddybning af de teoretiske debatter angående køn og sport.⁶

Introduktionen af køn i sportsforskningen

Introduktionen af køn i sportsforskningens diskurs i 1970'erne afspejlede og afhang af konvergensen mellem en række indbyrdes afhængige faktorer: kvindelige forskeres introduktion af 'køn' i den akademiske diskurs, især inden for kvindeforskning og kvindehistorie; den generelle udvikling af discipliner og især sportsforskningen akademiske udvikling, der medførte, at vægten blev lagt på teori frem for på praksis; den anden feministiske bølge og den samtidige stigning i antallet af kvindelige sportsudøvere samt et stigende antal kvindelige forskere inden for sportsforskningen; postmodernismens og dekonstruktionens indflydelse på sportsforskningens teoriudvikling (navnlig marxistisk teori samt Gramscis og Foucaults arbejde); og endelig en generel interesse for kroppen i akademiske.

Robert J. Stoller⁷ påviste forskellene mellem 'sex' og 'køn' i 1968. Derefter og under indflydelse fra en fremvoksende feministisk forskning, der satte spørgsmålstegn ved forskellene mellem mand og kvinde, natur og kultur og 'sex' og køn og udfordrede dualistiske, hierarkiske vidensformer, begyndte forskere inden for kvindestudier at anvende begrebet køn i 1970'erne.⁸ Ifølge historikeren Gisela Bock blev begrebet 'køn' introduceret »...som en social, kulturel, politisk og historisk kategori for at give udtryk for en indsigt i, at kvinders underkastelse, mindreværd og magtesløshed ikke er dikteret fra naturens side, men er sociale, kulturelle, politiske og historiske konstruktioner«. ⁹ Som en anden historiker Joan Wallach Scott forklarer, begyndte feminister at bruge 'køn' som en måde at henvise til den sociale organisering af forholdet mellem mænd og kvinder.

Scott hævder endvidere, at ordet rummede en afvisning af den biologiske determinisme, som er underforstået i brugen af udtryk som 'sex' og 'seksuel forskel' og måske allervigtigst, at de feministiske forskere med brugen af 'køn' »grundlæggende ville ændre de disciplinære paradigmer«. ¹⁰

Som den sportsfaglige forskning har vist, er de dynamiske strukturer under fortsat forandring.¹¹ Omkring midten af det tyvende århundrede begyndte de disciplinære grænser at udviskes, da tværfaglige og multidisciplinære metoder og tilgange begyndte at dukke op. På omtrent samme tid begyndte feltet kvindeforskning at udvikle sig. Ifølge Aino Saarinen blev feministiske forskere inspireret af Thomas S. Kuhns teorier i *The Structure of Scientific Revolutions*, hvori kriser inden for de fremherskende paradigmer blev løst ved fremkomsten af en ny forskningsramme.¹² Denne kontekst sikrede en grobund for anerkendelse af anvendelsen af 'køn', og brugen af udtrykket begyndte langsomt at ændre vidensdisciplinerne. Samtidig skete der dramatiske ændringer i sportsforskningen, idet amerikanske forskere efterlyste forandring i deres egen disciplin.¹³ Ifølge disse forskere var det påkrævet, at sportsforskningen blev en 'akademisk disciplin' (hellere end en anvendt eller pædagogisk disciplin), og derfor var en teoretisk drejning nødvendig. På den baggrund opstod de forskellige underdiscipliner. Behovet for mere teoretisk arbejde banede vejen for teorier fra 'moder'-discipliner som historie, sociologi osv. Kvindespørgsmål og begrebet 'køn' blev derefter omfattet af feminister i sportsforskningen på nye måder.

1960'ernes anden feministiske bølge medførte en politisk aktivisme, der fokuserede på social og økonomisk lighed i de vestlige lande, hvor kvinder allerede havde opnået de fleste juridiske rettigheder. Den

anden feministiske bølge banede vejen for den kvindelige sportsbevægelse i Nordamerika og Vesteuropa og medførte en stadig vækst i kvindesport både nationalt og internationalt. Mens stadig flere kvinder indtog sportsarenaen, tiltog ifølge Susan Birrel også den feministiske analyse af sport »..på grund af fremkomsten af en lille, men afgørende gruppe kvindelige forskere, der var båret skolet i de akademiske discipliner og optagede af den feministiske teoris potentiale«. ¹⁴ I de tidlige 1980'ere var de kvindelige forskere optagede af at forbinde feministisk teori, sportsinstitutioner og den sociale sportsudøvelse. Som Ann Hall skrev om sine egne erfaringer: »Da vi er feminister er vore teorier, vor politik og vor praksis uløseligt forbundet«. ¹⁵

Patricia Vertinsky ¹⁶ og Ann Hall bevidner vigtigheden af konvergensen i udviklingen af feminisme, postmoderne teori og kritisk teori i sportsforskningen, især i forhold til sportshistorie og sportssociologi. Ifølge Alan Ingham og Peter Donnelly blev den samtidige konvergens inden for tre tankeretninger, Gramscis, den poststrukturalistiske og Foucaults, sportsfeministernes teoretiske redskaber. Gramscis arbejde var nyttigt i forhold til argumentationer om patriarkatet og muliggjorde et fokus på hegemonisk maskulinitet og sport. Poststrukturalismen fremkom med en analyse af den sociale konstruktion af køn og seksualitet og dens repræsentation i medierne. Og Foucaults af analyser af magt, som hierarkisk indrettet, udøvet af personer og indlejret i strukturer, virkende på forskellig måde gennem moderne institutioner og manifesteret helt konkret på kroppens niveau oplyste diskursen og optog sportsfeministerne. ¹⁷

Videreførelser vedrørende inklusionen af 'køn' i diskursen blev også fremmet af

en akademisk interesse i kroppen, der blev tydelig i 1960'erne. Omkring 1970'erne var der en tiltagende interesse for kroppen som emne for undervisning og forskning, hvilket blev fremhævet af Mike Featherstone og Bryan S. Turner i indledningen til første udgave af *Body and Society*. ¹⁸ »Kroppen er på mode«, skrev Arthur W. Frank i en anmeldelse i *Theory, Culture & Society* i 1990. Skønt interessen var et resultat af adskillige teoretiske traditioner, tilskriver mange forskere den især indflydelsen fra Foucaults arbejde, modernismens modstridende impulser og feminismen. ¹⁹ En vidtrækkende interesse for kroppen blev endvidere delt af mange sportsforskere, som lagde vægt på teori og indflydelsen fra postmoderne teorier, Foucault og feminismen. ²⁰ Som Hall skriver, var Foucaults arbejde nyttigt, fordi det betragtede kroppen som en konkret historisk og kulturel helhed og anerkendte ideen om den seksualiserede krop uden »at postulere en oprindelig seksuel forskel eller en fastlagt biologisk kerne«. ²¹ Foucaults diskursanalyser af den sociale konstruktion af kroppen appellerede til sportsfeministerne, som forsøgte at forstå den moderne sports konstruktion af den sportsudøvende krop. Med denne anvendelse af begrebet 'køn' kunne sportsforskerne forstå den sportsudøvende krop som en kønnet krop.

Meget af forskningen om køn og sport er blevet udført på baggrund af tre begrebsmæssige eller teoretiske rammer, som er blevet anvendt af mange feminister, især sportssociologer og sportshistorikere gennem de sidste femogtyve år. Disse vil blive behandlet i det følgende, hvor fokus vil være på anvendte postulater, teorier, begreber og metoder, mere end på konklusioner.

Den kvindelige sportsudøver som tema: disciplinære perspektiver

Som Joan Wallach Scott har vist,²² var den første tilnærmelse til en omskrivning af kvindehistorien baseret på den antagelse, at kvinder er forskellige fra mænd og har andre erfaringer end mænd, hvilket førte til, at der blev skrevet 'her-story'.²³ På samme måde beskrev de første kvindelige sportsforskere arbejdet, hvordan forskningens fokus hidtil havde været 'sportsmand og mandesport',²⁴ og de begyndte i stedet at fokusere på sportskvinder og kvindesport. Bag denne tilgang var en grundlæggende antagelse af, at den kvindelige sportsudøver virkelig var forskellig fra den mandlige og at hendes erfaringer i sport også var anderledes.

Den tidligste forskning havde et disciplinært fokus og blev foretaget af forskere, som var forankret i sportsforskningen. Som følge af sportsforskningens efterspørgsel efter teoretisk arbejde banede de kvindelige sportsforskere vejen for en mere videnskabelig tilgang til studiet af kvinder i sport. Et væsentligt bidrag er udført af sportsfilosofferne Eleanor Metheny og Dorothy V. Harris, som fokuserede på psykologiske emner. Metheny afdækkede sportens ideologiske, symbolske og mytiske natur og var en forløber for den feministiske sportskritik, som efterhånden kom frem.²⁵ Harris' arbejde fokuserede på den kvindelige sportsudøvers karakteristiske natur og anvendte adskillige psykologiske begreber. Harris' arbejde dannede grundlag for de første tilløb til teoriudvikling i subdisciplinen sportspsykologi med bearbejdelsen af den kvindelige undskyldning og det psykologiske androgynibegreb i en sportslig kontekst. Specielt androgynibegrebet kan i tilbageblik ses som et over-

gangsbegreb, der gjorde kønsbegrebet i stand til at blive indlemmet i sportsforskningen.

Med udgivelsen af Ellen Gerber og andres *The American Woman in Sport* introducerede forskerne nye historiske, sociologiske og humanfysiologiske perspektiver. Dette arbejde havde speciel betydning ved at være det første feministiske perspektiv på sport. Det undersøgte kvindens og kvindelighedens sociale konstruktion så vel som sportens symbolske karakter flere år før ideerne om social konstruktion, kvinder og sport blev en del af diskursen. Om trent på samme tid bragte Carole Oglebys essaysamling *Women and Sport: From Myth to Reality* og Halls monografi, som er nævnt tidligere, en feministisk kritik ind i sportsforskningen. Med dette arbejde trængte køn ind i diskursen og begyndte destabilisere det biologiske kønsbegreb ('sex') og kønsroller.

Disse og andre forskeres resultater havde afgørende betydning, for de bragte den kvindelige sportsudøver og hendes sportserfaringer ind i diskursen og kaldte på en feministisk analyse af sporten. De spørgsmål, som denne forskning rejste, kaldte på mere komplekse analyser, som kunne give yderligere indsigt i den moderne sports kønsbestemte natur.

Den tidlige forsknings afsæt i forestillingen om kønsforskelle var problematisk men stadig frugtbar for den fremtidige forskning. Den præsenterede forestillingen om den seksuelle forskel og betonedede de essentialistiske ideer om kvinder, som havde forhindret dem i at få adgang til sport, hvilket senere rejste et politisk krav om lighed i sport.²⁶ Desuden rejste den tidlige forskning det gamle spørgsmål om dualisme, som både feminister og postmodernister tog op. For feminister var modsætningerne natur/kultur, krop/sjæl og privat/offentlig,

hvor kvinder blev identificeret med de første, afgørende for kvinders muligheder for at deltage i sport. Som forskningen fra denne og senere perioder afslørede, blev argumentationen for ekskludering af kvinder og sport støttet af vedvarende dualistiske opfattelser. Disse postulater og dualismer frembragte dog også vigtige spørgsmål, der kun kunne besvares med et revideret kønsbegreb gennem en tilnærmelse fra kulturstudier, gennem interesse for sociologiske og historiske emner, som medførte en kritik af moderne sport og det moderne samfund og gennem introduktionen af postmoderne, feministiske og dekonstruktivistiske teorier.

Fra den kvindelige sportsudøver til kulturkritik: interdisciplinære perspektiver

Kønsforskningen iværksatte undersøgelser af kvinder og mænds forhold til hinanden i sport, og begyndte at gøre diskursen usikker ved at flytte fokus fra køn og binære forhold hen mod et interdisciplinært fokus i de forskellige underdiscipliner.²⁷ I det Hall karakteriserer som en drejning fra 'kategorisk' til 'relationel' forskning skiftede den feministiske forskning fokus fra den kvindelige sportsudøver til sport og sportskulturer og introducerede derved en ny tilgang til studiet af køn. Med afsæt i en opfattelse af køn som en proces og som et relationelt begreb begyndte sportsforskerne at tilnærme sig forskningen fra tværvidenskabelige og kulturstudieperspektiver, idet de integrerede et antal teorier fra andre discipliner i deres analyser. Som Scott antyder, kræver køn, når det forstås på relationelle præmisser, at forskerne stiller spørgsmål til betydningen af én gruppes definitioner og love for andre grupper, til

sammenligninger af mænds og kvinders placering og aktiviteter og til repræsentationen af den seksuelle forskels betydning for strukturen i den sociale, økonomiske og politiske autoritet.²⁸ Ved at anvende Foucault og Gramscis arbejde og postmoderne og feministiske teorier begyndte sportsforskerne at dekonstruere den moderne sport, idet de hævdede, at »sportspraksis er historisk frembragt, socialt konstrueret og kulturelt defineret for at tjene magtfulde samfundsgruppers interesser og behov«, som Hall senere skrev.²⁹ Sportsforskningen blev i en meget frugtbar periode meget mere fokuseret på begreber som globalisering, post-kolonialisme, magt, hegemoni, maskulinitet, den socialt konstruerede krop og medier, og disse begreber begyndte at dominere diskursen. Det var dog inden for underdisciplinerne sportssociologi og sportshistorie, at man fandt det processuelle og relationelle kønsbegreb mest frugtbart i 1980'erne og 1990'erne.

Ligesom postmodernisterne, begyndte sportsfeminister at udfordre den antropocentriske definition af viden og at kritisere modernitetens epistemologi, især dens maskuline tænkemåder i form af rationalisme og dualisme som medvirker til at legitimere et patriarkalsk samfund.³⁰ I forskellige underdiscipliner begyndte forskerne at formulere klare og logiske indvendinger mod de begrebsmæssige rammer i disciplinen. Mary A. Bouillier og Lucinda San Giovanni *The Sporting Woman* introducerede sportsforskningen for den første analyse af forskellige feministiske tilgange; henholdsvis liberal feminisme, marxistisk feminisme, radikal feminisme og socialistisk feminisme. Sportspsykologen Dianne Gill fremhævede betydningen af et feministisk perspektiv og slog til lyd for, at forskning i sportspsykologi skulle placeres i en bredere kulturel sammenhæng. I 1992 skrev Gill

at »grundig sportspsykologisk forskning i kønsforestillinger og kønnede processer i sportens sociale kontekst kunne fremme den generelle forståelse af køn og sport«. ³¹ Som Vertinsky bemærkede i sin litteraturgennemgang af kvindernes sportshistorie, så konstaterede sportshistorikeren Nancy Struna litteraturens begrænsninger, idet den benyttede paradigmer, som også blev anvendt til at undersøge mænds moderne sport. Struna ønskede i stedet at udforske temaer som konflikt, identitet og lighed. ³² I 'Gender and Sporting Practice in Early America' fokuserede Struna på både sport og andre rekreative aktiviteter i forhold til forbrug og produktion, hvilket »...tillader én at undersøge kønsrelationernes dimensioner mere grundigt«. ³³ Catriona M. Parratt krævede ligeledes et udvidet sportshistorisk fokus, som udover den hierarkiske forståelse af sport som »mandlig, moderne og atletisk« også omfattede en bredere vifte af aktiviteter. ³⁴

Kroppen blev bragt ind i diskursen via et fokus på magt og dominans- og underordningsprocesser i sportens kønsrelationer og en kritik af sportens placering i den kulturelle produktion. ³⁵ Diskursen afslørede yderligere to forskningsområder, som havde relation til en interesse for den kønnede krop: seksualitet og maskulinitet. I 1981 introducerede Ann Hall ideen om seksuel identitet i sport, hvad der senere blev forstået som en barriere mod kvinders sportsdeltagelse. Helen Lenskyjs forskning uddybede betydningen af mandlig kontrol over den kvindelige seksualitet og dens forbindelse med kvinders eksklusion fra sporten yderligere. ³⁶ Lenskyj var blandt de første til at gøre opmærksom på forholdet mellem ideologi, kvindelig seksualitet og sportsdeltagelse ved at sammenkoble den kvindelige seksualitets anatomiske, psykologiske, sociale og ekspressive dimensio-

ner. ³⁷ Af afgørende betydning for diskussionen om køn og seksualitet er også Susan K. Cahns arbejde, der udvider kritikken fra at gælde sport til at gælde hele den amerikanske kultur. Lige så vigtig er hendes behandling af homofobi og hendes inklusion (måske for første gang) af spørgsmålet om de Beauvoirs 'anden' i kvindesporten; den sorte og den lesbiske kvinde. Cahn præciserede begrebet sport som et omstridt felt, idet hun som en af få feminister, hævdede at sport ud over at være en arena for kvindeundertrykkelse også er en arena for kvindefrigørelse. ³⁸

Feministisk forskning i kønsroller, seksualitet og den moderne sports patriarkalske og sexistiske karakter medførte også et fokus på maskulinitet. Mandlige forskere begyndte i deres arbejde at kritisere den moderne sport for at være opstået som en konsekvens af en krise i det nittende århundredes maskulinitet. Meget af dette arbejde var rettet mod forholdet mellem sport, mænd og kønsroller samt sportens anvendelse i konstruktionen af en maskulinitet, som er undertrykkende for kvinder og repressiv for mænd. ³⁹ Forskningen i seksualitet medførte også diskussioner om farvede kvinders og homoseksuelle mænds marginalisering i sport, så vel som en undersøgelse af homofobi i sporten. ⁴⁰

Forskerne begyndte at kritisere institutionaliseringen af diskrimination i moderne sport ved at se køn som en proces og med en kritik af sportens og andre institutioners bidrag til den vedvarende dominans og underordning af kvinder. Især må bemærkes Jennifer Hargreaves socio-historiske analyse, som pegede på sportens manglende brug af kønsteorier og dens institutionalisering af diskrimination. Forskerne blev også interesserede i de måder, hvorpå institutioner betoner den seksuelle forskel i sport, og de blev snart også inter-

esserede i medier og i »... diskursers, repræsentationers og ideologiers betydning for naturaliseringen af den maskuline dominans i sportspraksis«. ⁴¹

Af flere grunde var studiet af køn i 1980'erne og 1990'erne, især inden for sportshistorie og sportssociologi, vigtig for den akademiske udvikling af sportsforskningen. Forskerne integrerede postmodernismen og feminismen i deres analyser af køn, hvad der medførte en nødvendig kritik af den moderne sport. Også kønsforskningen, interdisciplinære tilgange og kulturstudier udfordrede i denne periode disciplinens hegemoniske viden (såvel dens analytiske teorier og paradigmer som relationen mellem forskellige vidensformer og metoder i underdisciplinerne). Denne forskning ville 'decentrere centeret' og ville fremme en bevægelse tværs over grænserne for de traditionelle disciplinære konfigurationer og omdanne de metodiske tilgange så vel som disciplinens interesser. Spørgsmål vedrørende køn bidrog også til, at der opstod et behov om et alternativt syn på køn; det interrelationelle. Dermed var et nyt fokus for sportsforskningen og en introduktion af nye paradigmer og metoder påkrævet.

Køn som interrelation: transdisciplinære perspektiver

Det ser ud som om sportsforskningen siden 1990'erne har fanget interesse hos forskere inden for flere forskellige discipliner, måske især på grund af sportens stigende kulturelle betydning og popularitet og en stigende interesse for kroppen. Sportsforskere har derfor kunnet trække på en umådelig mængde forskning fra forskellige perspektiver. Som en reaktion på denne komplekse mængde viden har sportsforskerne taget

nye metoder og tilgange i brug, hvilket afspejler en forskningstilgang, der decentrerer hierarkiske organisationer og dominerende vidensformer og peger på betydningen af transdisciplinære perspektiver. ⁴² Blandt de vigtigste er anvendelsen af begreber ⁴³ eller temaer (hellere end teorier) og en blanding af metoder og kilder til viden, som især finder sted i brugen af narrativer. ⁴⁴ I denne kontekst er kønsbegrebet blevet betragtet og forstået på en anden måde. Det virker som om køn i et interrelationelt perspektiv blot er et af flere indbyrdes forbundne (og måske intersubjektive) perspektiver, hvormed forskerne i nyere tid nærmer sig studiet af sport. Her bliver køn flydende og mangefacetteret og tjener som et indbyrdes forbindende begreb til at forstå sammensatte synspunkter, hvor kønspektivet integreres med flere forbindende aspekter. ⁴⁵ Skønt megen nuværende forskning skrives uden at inkorporere et kønspektiv, anbefaler en del forskere, at sportsforskningen tager et transdisciplinært perspektiv, og enkelte af disse præsenterer interrelationelle perspektiver og analyser af køn og sport.

Henning Eichberg advokerede i sin 'tredje vej' for flere tilgange i udviklingen af en skandinavisk kropssociologi; således en biografisk, selvbiografisk, situationsbestemt, scenisk, socialøkologisk tilgang. Dette antyder nye metodiske måder til at forstå kroppen, og tilgangen indvarslede den produktion, som fulgte efter hans udgivelse i 1994. ⁴⁶ På samme måde vidner Olav Ballisagers arbejde fra 2002 om »Physical Culture as Idræt and Play« om en interaktion mellem flere begreber, der frembringer, hvad Ballisager har kaldt en 'fælles tredje'. ⁴⁷ Ligesom Eichberg har Vertinsky støttet de nye tendenser til at integrere kønsrelationer, sport og sportshistorie i form af komparative studier med

interkulturelle og tværproglige perspektiver.⁴⁸ Efterfølgende har også andre videnskabelige analyser af sport brugt køn interrelationelt, idet de ved at benytte adskillige forskningstilgange indgik i et komplekst forhold med andre begreber og paradigmer.

Feminister har ofte afvist begrebet 'globalt' på grund af dets udbytende og vestlige konnotationer og har i stedet været transnationale i deres forskning. Med en nylig interesse for det transnationale, defineret som eksisterende forhold mellem nationer eller mellem folk, har begrebet forskellighed ført til nye forskningsindsigter. Sportsfeministerne fortsatte deres arbejde med at fokusere på begrebet forskel, men i en diskurs som betonedede forskellen i forhold til andre kvinder, farvede og lesbiske kvinder og andre uden for grænserne af den centrale sportsteori og praksis. I stedet for en interesse for globaliseringsprocessen og dens virkning på nutidens sport fokuserer Jennifer Hargreaves i *Heroines of Sport: The Politics of Difference and Identity* på det transnationale, og anvender en blanding af metoder og kilder til at undersøge relationerne mellem sportserfaringer og identitet blandt australske aboroginals, muslimer, lesbiske og handikappede kvinder fra forskellige dele af verden.⁴⁹ Ved at anvende Foucaults ideer om magt undersøger hun magtrelationerne mellem kvinder og bruger begreber som inklusion og eksklusion, magt og privilegier, og forholdet mellem det lokale og det globale. I denne kontekst ses køn som en fælles og universel erfaring samtidig som en erfaring om forskellighed og individuel identitet i sport. På lignende måde studerer Leslie Heywood og Shari L. Dworkin den kvindelige sportsudøver som et kulturelt ikon fra flere forskellige aspekter; repræsentation, poesi, film, interviews og feministisk

teori.⁵⁰ Deres arbejde afspejler en forståelse af køn som noget flydende både i individuel, kulturel og samfundsmæssig forstand.

To andre eksempler kan såvel illustrere sportsforskernes skiftende og interrelationelle tilgang til køn som deres brug af urtraditionelle informationskilder videnskabelige analyser af sport. Ifølge Jeff Segraves analyse fortæller Elliot Gorn's bog *The Manly Art* ikke blot sportens historie. Snarere inkluderer bogen kønshistorie, socialhistorie og arbejderhistorie i en analyse af boksning.⁵¹ Med denne integrerende tilgang benytter også Gorn kilder, som ofte ikke bruges i traditionel sportshistorie; aviser, oplysende brochurer, fiktion, poesi og endog folkeviser og ballader.⁵² Det andet eksempel er Lóic Waquants seneste arbejde, som i endnu højere grad udfordrer de sportsforskningens typiske metoder. Hans analyse af boksning i *Body and Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer* tager afsæt i sociologiske, etnologiske, litterære og sportslige perspektiver og tilbyder en social kritik fra perspektiver i sammenhængen mellem race, samfundsklasse og køn.⁵³ Som sociolog og amatørbokser tilfører Waquant sin analyse sociologisk teori, etnografiske data og litterær indsigt og anerkender samtidig erfarede, kønnede og kropslige former for viden. En undersøgelse af denne art åbenbarer viden på mange forskellige niveauer og afdækker mangfoldige erfaringer, hvilket pointerer vigtigheden af transdisciplinære tilgange til studiet af sport.

Kønnetts fremtid inden for sportsforskningen

Denne oversigt over inklusionen af køn i sportsforskningen viser begrebets betyd-

ning for forskningen og for den sportsforskningens akademiske udvikling, som efterhånden bevægede sig ud over de disciplinære grænser mod et tværfagligt, interdisciplinært og senere et transdisciplinært fokus. At tænke køn har fremmet vores forståelse af den moderne sport og de teorier, begreber, paradigmer og forskningsmetoder, som vi anvender for at forstå sporten. Som vi har set, var det inden for underdisciplinerne sportshistorie og sportssociologi, og i mindre udstrækning sportspsykologi, at køn blev taget op af forskerne. Må-

ske skulle vi spørge, i hvilken grad underdisciplinerne træningsfysiologi, biomekanik, sportsfilosofi og sportslitteratur har inkluderet køn i deres forskning? Hvilke forestillinger om køn er fremherskende inden for disse underdiscipliner, og hvordan kunne de få gavn af at inkludere køn som et interrelationelt begreb? I hvilken kontekst blomstrer studiet af køn? En sådan analyse kunne vise sig at være frugtbar for en videre udvikling af sportsforskningens teorier, begreber, paradigmer og forskningsmetoder.

Noter

1. Joan Wallach Scott, *Feminism and History* (Oxford, 1997), s. 152.
2. Artiklen er blevet oversat fra engelsk af Bitten Madsen og derefter sprogligt revideret af Anne Lykke Poulsen.
3. I artiklen anvendes udtrykket sportsforskning. Det inkluderer de mange navne, som bliver og er blevet brugt inden for forskningsfeltet sport og legemskultur. På dansk benyttes oftest idræt, mens de mest anvendte engelske navne er exercise science, human movement studies, kinesiology, physical education and sport science.
4. Se Susan J. Bandy, »Fra 'sex' til 'gender', fra kvinder og sport til kulturkritik og fra det nationale til det transnationale: En oversigt over amerikansk, canadisk og britisk forskning i sport og køn,« *Dansk Sociologi*, nr. 2/15, (2004) s. 125-135. For en mere detaljeret analyse af overgangen fra 'sex' til 'gender' se Susan J. Birrell, Discourses on the Gender/Sport Relationship: From Women in Sport to Gender Relations, *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 16 (1988) s. 459-502 og M. Ann Hall, The Discourse of Gender and Sport: From Femininity to Feminism, *Sociology of Sport Journal*, 5 (1988), s. 330-340.
5. For en diskussion af transdisciplinære perspektiver på sport og legemskultur se Susan J. Bandy, Transdisciplinarity, Sport, and Physical Culture: An Introduction. I: Susan J. Bandy (red.), *Nordic Narratives in Sport and Physical Culture: Transdisciplinary Perspectives* (Aarhus, 2004), s. 17-39.
6. Et betydeligt arbejde angående køn og sport er udført af forskere i flere andre lande. Se for eksempel Else Trangbæk and Arnd Krüger (red), *Gender & Sport from European Perspectives* (København, 1999); Gertrud Pfister, Doing gender – die Inszenierung des Geschlechts im Eiskunstlauf und im Kunstturnen. I: Johan R. Norberg (red.): *Studier i idrott, historia och samhälle. Tillägnade professor Jan Lindroth på hans 60-årsdag* (Stockholm, 2000), s. 170-201; Ilse Harmann-Tews og Gertrud Pfister (red.), *Sport and Women: Social Issues in International Perspective* (London, 2003); og temanummeret »Idræt og køn«, *Dansk Sociologi*, nr. 2/15 (2004). For yderligere internationale perspektiver se følgende: **Argentina:** Liana Morelli, *Mujeres Deportistas* (Buenos Aires, 1990). **Australien:** John Daly, *Feminae Ludens* (Adelaide, 1994). **Canada:** Jean Cochrane et al., *Women in Canadian Sports* (Toronto, 1977); M. Ann Hall og Dorothy Richardson, *Fair Ball: Towards Sex Equality in Canadian Sport* (Ottawa, ON, 1982); Laura Robinson, *She Shouts She Scores: Canadian Perspectives on Women and Sport* (Toronto, 1997); and Phillip White og Kevin Young (red.), *Sport and Gender in Canada* (Oxford, 1999); M. Ann Hall, *The Girl and the Game: A History of Women's Sport in Canada* (Peterborough, Ont., 2002); **Kina:** Fan Hong, *Footbinding, Feminism and Freedom: The Liberation of Women's Bodies in Modern China* (London, 1997) og Jinxia Dong, *Women, Sport and So-*

- ciety in Modern China: *Holding Up More than Half the Sky* (London, 2003). **Danmark:** Inge Kryger Pedersen, *Den excellente præstation. Elitesport, kvinder og Karriere* (Københavns Universitet, 1998); Lone Friis Thing, *Sport – en emotional affære. Kvinder, holdsport og aggression* (Københavns Universitet, 1999); og Alice Riis Bach, *Kvinder på banen: sport, køn og medier* (København, 2002); Ole Skjerk, *Kvindeudvalgets inderlige overflødighed. Dansk Kvindehåndbold 1900-1950* (Københavns Universitet, 2001); Anne Lykke Poulsen, *Den Kvindelige Kvinde. Kamp om kvindelighed, medborgerskab og professionalisering i dansk kvindegymnastik 1886-1940* (Københavns Universitet, 2005); **Frankrig:** Françoise Laget et al., *Le Grand Livre du Sport* (Bellville-s-Saone, 1982) og Pierre Arnaud og Theiry Terret, *Histoire du sport féminin* (Paris, 1996). **Tyskland:** Gertrud Pfister, *Frau und Sport* (Frankfurt/M, 1980); Marie-Luise Klein, *Frauensport in der Tagespress* (Bochum, 1986); Birgit Palzkill, *Die Entwicklung lesbischer Identität im Sport* (Bielefeld, 1990); og Gertrud Pfister, *Frauensport in der DDR* (Köln, 2002). **Ungarn:** R. Matild Levelekiné (red.), *A Nő és a Sport* (Budapest, 1963). **Italy:** Giana Maria Madella, *Atleta al femminile: la donna e lo sport: storia di un' emancipazione difficile* (Como, 1979); Alessandro Salvinni, *Identità Femminile e Sport* (La Nuova Italia, ukendt udgivelsesår); Angela Teja, *Educazione fisica al femminile* (Roma, 1995); og Gigliola Gori, *Female Bodies, Sport, Italian Fascism: Submissive Women and Strong Mothers* (London, 2004); **Norge:** Gerd Von der Lippe (red.) *Kvinner og Idrett: Fra Myte til Realitet* (Oslo, 1982). **Spain:** *Mujer y Deporte* (Madrid, 1986); **Storbritanien:** Kathleen E. McCrone, *Playing the Game: Sport and the Physical Emancipation of English Women, 1870–1941* (Lexington, 1988).
7. Robert J. Stoller, *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity* (London, 1968).
  8. Følgende bøger var blandt de mest indflydelsesrige i denne tidlige periode: Ann Oakley, *Sex, Gender and Society* (London, 1972); Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex* (New York, 1970); Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender* (Berkeley, 1978); og Carol Gilligan, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (Cambridge, MA, 1982).
  9. Som Gisela Bock foreslår, er den dikotome skellen mellem biologisk køn (sex) og socialt køn (gender) stort set speciel for det engelske sprog. På tysk, italiensk og tyrkisk er der ligesom på dansk intet udtryk, der betegner 'sex' og som kan skabe en skellen mellem 'sex' og 'gender'. Derfor vil udtrykket 'sex', når det anvendes i essayet, blive stående i sin engelske form og vil blive brugt til at betegne det biologiske køn, mens køn (gender) betegner det sociale og kulturelle. Se Challenging Dichotomies: Perspectives on Women's History. I: Karen Offen et al. (red.), *Writing Women's History: International Perspectives*. London, 1991, s. 7.
  10. Scott (1997), s. 153.
  11. Se Arthur Koestler, *The Act of Creation* (New York, 1964) og Arthur R. King og John A. Brownell, *The Curriculum and the Disciplines of Knowledge* (New York, 1966).
  12. Aino Saarinen, *Feminist Research – an Intellectual Adventure?* (Tampere, 1992), s. 4.
  13. Se Franklin Henry, Physical Education: An Academic Discipline. *Journal of Health, Physical Education, and Recreation*, Vol. 35 (1964), s. 32-33, 69; John E. Nixon, The Criteria of a Discipline, *Quest*, Vol. IX (1967) s. 42-48; G. Lawrence Rarick, The Domain of Physical Education as a Discipline, *Quest*, IX (1967), s. 49-52; Gerald S. Kenyon, On the Conceptualization of Sub-Disciplines Within an Academic Discipline Dealing with Human Movement, *Proceedings of the NCPEAM National Conference* (1968), s. 34-45; National (John Loy, The Nature of Sport: A Definitional Effort, *Quest*, vol. 10 (1968) s. 1-15; George A. Brooks (red.), *Perspectives on the Academic Discipline of Physical Education* (Champaign, IL, 1981).
  14. Se Birrell (1988) op cit, s. 477, hvor hun opsporer »intellectual bloodlines and colleague relationships« for tre generationer af disse kvinder.
  15. M. Ann Hall, *Feminism and Sporting Bodies: Essays on Theory and Practice* (Champaign, IL: Human Kinetics, 1996), s. 5.
  16. Patricia Vertinsky, Gender Relations, Physical Education and Sport History: Is It Time for a Collaborative Research Agenda? I: Else Trangbæk and Arnd Krüger (red.), *Gender & Sport from European Perspectives* (København, 1999), s. 13-27.
  17. Alan G. Ingham and Peter Donnelly, A Sociology of North American Sociology of Sport: Disunity in Unity, 1965 to 1996, « *Sociology of Sport Journal*, vol. 14 (1997), s. 363-418.
  18. Mike Featherstone and Bryan S. Turner, Body and

- Society: An Introduction, *Body and Society*, vol. 1, nr. 1 (1995), s. 1-12.
19. Se Arthur W. Frank, Bringing Bodies Back in: A Decade Review, *Theory, Culture & Society*, vol. 7 (1990), s. 131-162.
  20. Nogle få eksempler på den forskelligartede og stadige interesse for kroppen: Jorid Hovden, The Female Top Athlete's Body as a Symbol of Modern Femininity, I: Leena Laine, (red.), *On the Fringes of Sport* (Sankt Augustin, Germany, 1983), s. 84-91; Richard Greneau, The Critique of Sport in Modernity: Theorizing Power, Culture, and the Politics of the Body, I: Eric A. Dunning et al., *The Sports Process: A Comparative and Developmental Approach* (London, 1993), s. 85-109; Roberta J. Park, A Decade of the Body: Researching and Writing About the History of Health, Fitness, Exercise and Sport, 1983-1993, *Journal of Sport History*, vol. 21, nr. 1 (1994), s. 59-82; *Sport Science Review*, vol. 4, nr. 1 (1995); M. Ann Hall, *Feminism and Sporting Bodies: Essays on Theory and Practice*, (Champaign, IL, 1994); og John Bale og Chris Philo (red.), *Body Cultures: Essays on Sport, Space and Identity* (London, 1997).
  21. Hall (1988), *op cit.*, s. 53.
  22. Joan Wallach Scott, Women's History and the Rewriting of History. I: Christie Farnham (red.), *The Impact of Feminist Research in the Academy* (Bloomington, IN, 1987), s. 34-50.
  23. Reet Howell (red.) *Her Story in Sport: A Historical Anthology of Women in Sports* (West Point, NY, 1982).
  24. Ellen Gerber et al. (red.), *The American Woman in Sport* (London, 1974) og Carole A. Oglesby (red.) *Women and Sport: From Myth to Reality* (Philadelphia, 1978).
  25. Vigtigt arbejde blev også udført før Metheny og Harris. For en diskussion heraf se Birrell (1988), *op cit.*
  26. Se Jane English, Sex Equality in Sports, *Philosophy and Public Affairs*, vol. 7, nr. 3 (1978); Iris Marion Young, The Exclusion of Women from Sport: Conceptual and Existential Dimensions, *Philosophy in Context*, vol. 9 (1979), s. 44-53; B.C. Postow, Women and Masculine Sports, *Journal of the Philosophy of Sport*, vol. VII (1980), s. 51-58; Peter Wenz, Human Equality in Sports, *The Philosophical Forum*, Vol. XII, nr. 3 (1981), s. 238-250; and Betsy C. Postow (red.) *Women, Philosophy, and Sport: A Collection of New Essays* (Metuchen, NJ, 1983).
  27. Af speciel betydning er D. Margaret Costa and Sharon R. Guthrie (red.), *Women and Sport: Interdisciplinary Perspectives* (Champaign, IL, 1994).
  28. Scott (1997), *op cit.*, s. 41.
  29. Hall, *op cit.*, s. 11.
  30. For en mere detaljeret diskussion om forbindelsen mellem feminisme og postmodernisme se Susan J. Hekman, *Gender and Knowledge: Elements of a Postmodern Feminism* (Cambridge, 1990).
  31. Diane Gill, Gender and Sport Behavior. I: T.S. Horn (red.), *Advances in Sport Psychology* (Champaign, IL, 1992), s. 156.
  32. Patricia Vertinsky, Gender Relations, Women's History and Sport History: A Decade of Changing Enquiry, 1983-1993, *Journal of Sport History*, vol. 21, nr.1 (1994), s.1-24.
  33. *Journal of Sport History*, vol. 18, nr. 1 (1991), s. 10-30.
  34. Catriona M. Parratt, From the History of Women in Sport to Women's Sport History. I: Costa and Guthrie, *op cit.*, s. 9. Se også Catriona M. Parratt, Little Means or Time: Working-Class Women and Leisure in Late Victorian and Edwardian England, *The International Journal of the History of Sport*, vol. 15, nr. 2 (1998), s. 22-53.
  35. Se Cheryl L. Cole, Resisting the Canon: Feminist Cultural Studies, Sport, and Technologies of the Body, *Journal of Sport and Social Issues*, vol. 17 (1993), s. 79-97.
  36. M. Ann Halls *Sport, Sex Roles, and Sex Identity* (Ottawa, Ontario, 1981) er måske den første tekst i sportsdiskursen, som stiller spørgsmål om seksuel identitet. Lenskyj har videreført sit arbejde med sport og seksualitet i *Out on the Field: Gender, Sport, and Sexualities* (Toronto, ON, 2003).
  37. Patricia Vertinsky's *The Eternally Wounded Woman: Women, Doctors, and Exercise in the Late Nineteenth Century* (Chicago, 1994) er et vigtigt værk, som afslører magten i forholdet mellem diskurs, samfundets kvindesyn og kvinders sportsdeltagelse. J.A. Mangan's and Roberta J. Park's *From 'Fair Sex' to Feminism: Sport and the Socialization of Women in the Industrial and Post-Industrial Eras* (London, 1987) bidrog til litteraturen om kvindelighedens sociale konstruktion og dens forhold til eksklusionen af kvinder fra sport. Bogen giver de første sammenlignende og transatlantiske perspektiver vedrørende kvinder i sporten med essays fra Storbritannien, Commonwealth og USA.
  38. Susan K. Cahn, *Coming on Strong: Gender and Sexuality in Twentieth Century Women's Sport*

- (London, 1994). Cahn og andres værker om seksualitet er videreført i Sheila Scraton and Anne Flintoff (red.), *Gender and Sport* (London, 2002). Efter at Birrell og Coles værker introducerede homofobi, udgav også Pat Griffin *Strong Women, Deep Closets: Lesbians and Homophobia in Sport* (Champaign, IL, 1998).
39. Det tidligste arbejde om maskulinitet blev udført af Donald F. Sabo and Ross Runfola in *Jock: Sports and Male Identity* (Englewood Cliffs, NJ, 1980). Denne banebrydende tekst blev fulgt andre, hvoraf de signifikante er Michael Messner og Donald Sabo, *Sport, Men, and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives* (Champaign, IL, 1990); Brian Pronger, *The Arena of Masculinity: Sports, Homosexuality, and the Meaning of Sex* (New York, 1990); Hans Bonde, *Mandighed og Sport* (Odense, 1991); Michael A Messner, *Power at Play: Sports and the Problem of Masculinity* (Boston, 1992); og Michael A. Messner og Donald F. Sabo, *Sex, Violence and Power in Sports: Rethinking Masculinity* (Freedom, CA, 1994). For nylig udkom Jim McKay, *Masculinities, Gender Relations, and Sport* (Thousand Oaks, CA, 2000) med bidrag af forskere fra Canada, Australien, USA og England.
  40. R. W. Connell, *Gender and Power: Society, the Person, and Sexual Politics* (Stanford, CA, 1987).
  41. J. McKay and D. Huber, Anchoring Media Images of Technology and Sport, *Women's Studies International Forum*, vol. 15 (1992), s. 207; Pamela J. Creedon (red.), *Women, Media and Sport: Challenging Gender Values* (London, 1994) – den første bog, der udelukkende behandlede emnet kvinder, sport og medier.
  42. Se Basarab Nicolescu, Manifesto of Transdisciplinarity. Trans. by Karen-Claire Voss. (Albany, NY, 2002) for en introduktion til transdisciplinaritet.
  43. Se Miele Bal, *Traveling Concepts in the Humanities: A Rough Guide* (London, 2002) for en mere detaljeret undersøgelse af brugen af begreber i forskning og undervisning.
  44. For anvendelse af den narrative metode se Andrew C. Sparkes og Martti Silvennoinen (red.), *Talking Bodies* (Jyväskylä, Finland, 1999); Jim Denison og Pirkko Markula (red.), *Moving Writing: Crafting Movement in Sport Research* (New York, 2003); Susan J. Bandy (red.), *Nordic Narratives in Sport and Physical Culture: Transdisciplinary Perspectives* (Aarhus, 2004); og Pirkko Markula (red.) *Feminist Sport Studies: Sharing Experiences of Joy and Pain* (Albany, NY, 2005).
  45. For en diskussion af begrebet kredsgang og en afvisning af linearitet i sproget og den hierarkiske vidensorden se Alicia Suskin Ostriker, *Stealing the Language: The Emergence of Women's Poetry in America* (Boston, 1986).
  46. Henning Eichberg, The Narrative, The Situational, The Biographical. Scandinavian Sociology of the Body Culture Traying a Third Way, *International Review of Sport Sociology*, vol. 29, 1 (1994), s. 99-113.
  47. Olav Ballisager, Physical Culture as Idræt and Play, I: Kurt Lüders (red.) *Idrætspædagogisk Årbog* (København, 2002), s. 65.
  48. Patricia Vertinsky, *Gender Relations ... (1994) op cit.*
  49. Hargreaves anvendte arkivmateriale, aviser og blade, personlig korrespondance, film og videoer, materiale fra internettet og e-mail interviews.
  50. Leslie Heywood and Shari L. Dworkin, *Built to Win: The Female Athlete as Cultural Icon* (Minneapolis, 2003)
  51. Elliott J. Gorn, *The Manly Art: Bare-Knuckle Prize Fighting in America* (Ithaca, 1986).
  52. Jeffrey O. Segrave, Perspectives on the Development of Sport Literature and Narrativity, From Modernism to Postmodernism. I: Susan J. Bandy and Vicki Bjerre (red.), *Fortællinger om idræt i Norden: Helte, erindringer og identitet* (Aarhus, under publikation).
  53. Loïc Waquant, *Body & Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer* (Oxford, 2004).